

Tone Jakše

ČAS,
KO SO ŠE
AJDO SEJALI

MIM
e-knjiga

JUTRA SO BILA VČASIH BOLJ PESTRA

Ema se rada spominja tistih poletnih juter, ko se je mladost, še vsa krmežljava, spogledovala z nebesno modrino. Tako globoko je bilo nebo, da se ti je zvirtelo v glavi, če si predolgo strmel vanj, in oči so zaman iskale opore v oblaku, ki bi visel na njem. Zrak je bil svež in nabit z vlažnimi vonjavami, ki so čez noč izpuhtele vanj iz okoliških polj in dobrav. Pesem ptičjih zborov, ki so čas med prvim svitom in prvimi sončnimi žarki vzeli za svojega, je le tu pa tam zdrobil presunljiv fazanji krik. Zdaj je bil čisto razločen, prihajal je od bližnjega obronka, zdaj ga je bilo slišati le kot tihi odmev tam iz zelene daljave.

Nekaterih juter pa bolje, da ne bi bilo. Na primer tistih zgodnjepoletnih kmalu po drugi svetovni vojni. Takrat se je Ema, drobna najstnica, začela komaj dobro zavedati sveta okoli sebe. Videla je svoje vrstnice, kako so začele brsteti. Veselo so čebljale med sabo, si prišepetavale drobne skrivnosti in se postavljale z

novimi oblekami in frizurami. Njej to ni bilo dano. Še pomisliti ne bi smela na to. Pa ne zato, ker bi bila doma taka revščina, le nihče se ni zmenil zanjo, vsaj kar take stvari zadeva. Da bi jo vzgajal, ji kaj boljšega privoščil. Matere nikoli ni poznala, niti ni imela ne bratov ne sester. Po končani osnovni šoli ni dobila nobene spodbude. Oče je ugotovil le: "Za delo doma boš dobra!" In Ema je pestovala svoje dolge kite in ni upala nič reči. Stara teta, ki je očetu gospodinjala na kmetiji, je še zlobno dodala: "Da, da, saj ga ne bo zmanjkalo."

In res ga ni, dela namreč. Poletje jo je našlo na polju. Vse žito je bilo treba spraviti domov. Drobnost telesce je zvečer padlo v posteljo, otopelo od navora. In zgodnje jutro jo je spet našlo na njivi in ji s svojo svežino izpiralo utrujenost z obraza. A mlada misel je pri poljskem delu svobodna kot ptič. Roke so urno vihtele srp in povezovala pšenico v snope, glava pa je premlevala podobe drugih vaških deklet. Primerjala je svojo z njimi in tisti dve dolgi črni kiti las, ki sta krasili njeno glavo, že odkar je pomnila, sta ji postajali čedalje bolj odveč. Tako otročji sta se ji zdeli. Ona pa je hotela biti podobna ženski, tako kot druga

dekleta, ki jih je poznala. In v njej je dozorel sklep: “Kiti morata stran!”

Zvečer se je prikradla v očetovo sobo. Teta je imela opravke zunaj, očeta še ni bilo iz vasi. V polmraku je našla ogledalo, ki je viselo na steni, in se zagledala v svojo podobo. Časa ni bilo dosti. Z eno roko je dvignila kito, z drugo pa škarje in zarezala. Po nekaj poskusih je bila kita odrezana. Nato je enako ponovila z drugo. Ni bilo lahko, a s pomočjo ogledala se je trudila, da bi bili lasje, ki so ostali na glavi, vsaj približno enako dolgi. Nekako ji je uspelo in nekaj trenutkov je zadovoljno strmela v svojo novo zunanost. Potem se je zavedla resničnosti. Pograbila je kite in stekla v svojo kamrico. Tam je poiskala ruto in si z njo zakrila glavo. Kite je odnesla v hlev in jih skrila pod jasli. Nato se je vrnila v hišo. Teta je bila že v kuhinji. Postavila je večerjo na mizo. “Na, pojey to, potem pa hitro spat. Jutri bo treba spet zgodaj pokonci,” je dejala in pred Emo porinila toplo mleko s koruznimi žganci.

Ema je pograbila žlico in se hlastno lotila ponujene jedi. Medtem se je mrak zgostil v temo in teta je prižgala petrolejko. Medla rumenkasta svetloba je

na stene zarisala ostre sence in zdaj je teta zagledala ruto na dekletovi glavi. "Kaj pa ti s to ruto, zdaj sredi poletja?" se je obregnila.

Ema ni vedela, kako bi teti povedala o laseh. Bala se je priti z resnico na dan. "Teta, jaz si bom pa kite kar porezala. Drugačno frizuro bi hotela imeti. Tako kot druge."

"Samo daj, oče te bo ubil!" je posvarila teta in ni opazila, kako je ob njenih besedah dekletce prestrašeno vztrepetalo. Šele zdaj se je Ema namreč zavedla usodnosti svojega dejanja. Oče je bil tetin brat. Za vsako malenkost jo je pretepal. Bil je grob do domačih živali, pa tudi do svoje hčerke. Večkrat se je znesel nad njo. Saj ga je ubogala na vsak migljaj, samo da bi se je ne dotaknil. A včasih tudi to ni pomagalo. Ko jo je pogledal, je dobil čuden izraz na obrazu in tedaj je bilo najbolje nekam zbežati in se skriti. Mor-da ga je spominjala na mamó. Tega ni mogla vedeti, saj je še poznala ni.

Teta ima najbrž prav, si je morala priznati. Komaj slišno je izdabila: "Toda jaz sem si jih že odrezala!" "Kaj, nesrečnica!" je teta zaprepadeno obstala in izraz na njenem obrazu je postajal vse bolj podoben

očetovemu. Presenečenje se je naglo sprevrglo v sovražstvo in prezir: “Ti bom že pokazala. Daj sem!” Planila je proti deklici, da bi ji snela ruto. A Ema je bila gibčna. Odskočila je in ji ušla ven. Tam se je skrila za hišo. Nekaj časa je še slišala razjarjeno ženičko, kako je lomastila po temi in jo klicala. Kmalu je vse potihnilo. Ema je še malo počakala, potem pa se je tiho splazila v svojo kamrico. Pozno ponoči se je vrnil oče. Ema je bila še budna, saj je ves čas trepetaje ležala v svoji postelji in si ni upala zatisniti oči. Slišala je očetove težke korake sem ter tja po kuhinji in v strahu je pridržala dih, ko so se usmerili proti njenim vratom: “Zdaj je po meni!” je spet vztrepetala.

Vrata so se odprla. Oče je za trenutek postal na vratih, da so se mu oči privadile teme. “Po meni je!” je pomislila Ema. Toda oče se je samo prepričal, ali je v sobi, in dejal: “Glej, da boš jutri zgodaj vstala. Ajdo bo treba posejati!” Potem se je obrnil na pragu in njegovi koraki so se počasi izgubili v temi. “Najbrž še ne ve,” je pomislila Ema, se obrnila v postelji in poskušala zaspiti. Vendar je trajalo dolgo, preden jo je spanec le našel. Preveč tesnobe je težilo njeno mlado srce, da bi se kar tako umirilo. A jutro je kljub

temu hitro prišlo. Očitno je le zaspala, kajti medla svetloba je že silila skozi okno, ko je očetova roka potrkala na vrata kamrice: “Vstani, Ema, greva orat!”

OČETOVA ROKA JE UGASNILA SONCE NEKE MLADOSTI

Hitro je vrgla nase poljsko obleko. Vso žetev je dala skozi, zato je bila že dodobra zdrgnjena in umažana. Na glavo si je vrgla ruto. Tako je prikrila, da nima več kit. Iz skodelice na kuhinjski mizi je na hitro vrgla vase, kar je ostalo v njej še od prejšnjega večera. Ko je pritekla na dvorišče, sta bila konja že vprežena v voz, na katerega sta bila naložena plug in brane. Oče je že pognal vprego in medtem ko je voz drdral mimo, se je zavihtela nanj. Do dolge njive, s katere so dan poprej pripravili snopje, ni bilo daleč. Z očetom sta molče sestavila plug in kmalu sta konja odhrzala v sveže jutro. Ema je skoraj tekla ob njima, ko je, držeč za povodec, poskušala usmerjati njuno silovito energijo v pravo smer, zadaj pa je oče s plugom paral svežo zemljo, da je kar puhtelo iz nje. Nazaj grede je bilo že lažje, saj so konjske noge že sledile prvi brazdi, ki je razdelila njivo. In potem je šlo skoraj samo. Deklica je razvezala vajeti in z njimi v roki stopala za vprego, ki jo je bilo treba le na

koncu njive spet pravilno obrniti, da se ni zapletla v lastne vrvi. Oče je enakomerno stopal za plugom. Iz ritma ga je vrgel le kak kamen, ki je včasih zaškrtal v brazdi. Kadar se je to zgodilo, je oče grdo zaklel in se zadrl nad dekletcem, kot da bi bilo ono krivo.

“Dobro, ne ve še za lase,” je sklepala Ema in skoraj preslišala psovke, ki so bile tako ali tako že nekaj čisto vsakdanjega.

Njiva je vse več na novo razkritih potnih rjavih prsi razgaljala prvim sončnim žarkom in ti so se žejno vsesavali v njeno vlažno nedolžnost. Prozorne meglice so zaplavale nad dolgo njivo in nad potnima konjskima hrbtoma. Vse pogosteje sta se ustavljala in hotela počivati. A še preden ju je pot povsem oblil, je bila njiva zorana. Ema je konja odgnala k visokemu grmovju na koncu njive. Tu je bilo še nekaj sence. Osvobodila ju je uzd in pred njiju nasula posušeno krmo. Medtem ko sta živali z osvobojenima glavama zavzeto brskali po kupu detelje in zadovoljno hrzali, je Ema v grmu odlomila košato leskovo vejo in ju z njo čohala po širokih hrbtih. Vroč dan je že najavljal svoj prihod. Fazanji kriki so zamrli za bližnjim obronkom in prepelice so odpeljale svojo pivkajočo

mladež globlje v senco. Obadi so se zapikovali v prepotena konjska stegna in živali bi ponoreli, če ju ne bi varovala Emina leska.

Oče se je medtem opotekal po sveže zorani njivi in sejal ajdo. Seme je bilo še vlažno in težko, saj je bilo prej kar nekaj časa namočeno v mešanici vode in gnojila. Tako pripravljeno seme bo kalilo, tudi če bi dolgotrajnejša suša pospremila setev.

“Ajda nosi jedačo in pijačo s seboj!” so rekli stari ljudje.

Brananje je bilo v primerjavi z oranjem hitro opravljeno. Živali skoraj nista čutili lesenih bran, ki so poskakovale po pravkar posušениh brazdah. Bežali sta pred nadležnim rojem muh in obadov, ki je spremljal vprego. Deklica in možakar sta se opotekala za njima. Ona je visela na vajetih in poskušala krmariti vprego, on se je držal vrvi, privezanih na brani, in privzdigoval zdaj levo, zdaj desno, da bi zemlja bolj gladko polzela pod njima. Kmalu je bila njiva spet enakomerno gladka in enotne temno rjave barve. Sonce se je spet zagrizlo v njeno površino, a tokrat ne več s tisto spoštljivo, skoraj romantično nežnostjo, ampak z žgočo, neizprosno zahtevo posestnika.

Toda zdaj, ko je pritisnila prava vročina, sta bila oče in hči že na poti domov.

Izpregla sta pregreti živali in še preden sta kar sami odšli na svoje mesto v hlevu, ju je deklica zdrgnila s slamo. Oče ju je privezal in ko je stopil iz hleva, se je zagledal v svojo hčer: "Saj tebi mora biti pa tudi vroče. Snemi vendar že tisto ruto!"

Ema je vedela, da je prišel trenutek, ko bo morala z resnico na dan. Pa saj ni imelo smisla kar koli reči. Že nekajkrat ta dan je bila skoraj na tem, da bi se izpovedala. Da je tudi ona človek, da bi bila rada taka kot druga dekleta v vasi. Delo vendar zbliža ljudi. Čutila se je bliže očetu, ko sta skupaj sopihala preko tistih brazd. Pa se je spet zadržal nanjo in vse skupaj v trenutku podrl. Zdaj je tiho ubogala, kar ji je velel. Potegnila je ruto z glave in obstala pred njim, s kratko postriženimi, od potu zlepljenimi, lasmi na glavi in ruto, tiščeč ob prsi.

Oče je nekaj časa nejeverno strmел vanjo. Končno se je zganil. "Ti smrklja, kaj si storila? A si koga kaj vprašala? Ti bom že pokazal!" Stala je tam in drgetala, oče pa je pograbil, kar mu je prišlo pod roke. Najprej je bil to konjski bič. Padalo je po njej, da se

ji je kar temnilo pred očmi. A bič se je ovijal okoli drobnega telesca in oče ni imel potrpljenja. Potegnil je in ga zlomil. Potem je udarjal s štrcljem, dokler se ni razletel še ta. Naslednje so bile na vrsti grablje. Besno je z njimi udarjal po dekletu in zapel z njimi zdaj tu zdaj tam, da jih je že vse polomil. Ko jih je že skoraj uničil, je pograbil še vile in jih dvignil nad dekletce, ki se je v bolečinah zvijalo na tleh. Skozi solze je videlo dvignjeno orodje v očetovih rokah in prestrašeno zahlipalo: "Ne, oče, ne! Pustite me! Saj jaz nisem nič kriva za to, kar sta imela med sabo vidva z materjo!"

Sama ni vedela, od kod je vzela moči in poguma, da je iztisnila iz sebe še te besede. Videla je očeta, kako je še nekaj časa držal orodje grozeče dvignjeno nad njenim nemočnim telescem, potem pa je njegov obraz spreletel čuden trzljaj. Zalučal je vile ob steno hleva, da so se skoraj raztreščile, se obrnil in odšel. Ema se je hlipaje odplazila v hišo.

DUNAJ JE, AMERIKA JE, LE PRIJAZNOSTI NI

Sonce, ki je žgalo nad hišami in tam zunaj nad poljem, tu v stari kamniti kmečki hiši ni imelo moči. Emo je tu zdaj žgalo drugačno sonce. Kjer koli se je dotaknila svojega telesa, po rokah, nogah, po hrbtu ali trebuhu, celo po glavi, povsod jo je zbodla ostra bolečina. Dopoldne se je prikradla v prazno polmračno kuhinjo in si z vodo izmila obraz. Ko je z njega zdrgnila strnjeno kri, je ugotovila, da, razen nekaj opraskane kože, na njem ni bilo večjih poškodb. Kri ji je očitno tekla le iz nosu. Z olajšanjem se je spet umaknila v svojo izbo, še preden se je teta vrnila s polja in začela pripravljati kosilo.

“Coprnica hudobna,” si je mislila Ema. “Gotovo je videla, kako me je oče pretepal. Pa nič! Še uživala je najbrž ob tem.” In ko je bila jed gotova, jo je slišala, kako kliče h kosilu. Klic je bil namenjen tudi njej, a se ni odzvala. Šele pozno popoldne je pokukala v kuhinjo. Na mestu, kjer je ponavadi jedla ona, je še vedno stala skodelica krompirjeve juhe. Naredila je

nekaj požirkov še mlačne tekočine in se spet vrnila nazaj v posteljo. Tudi k večerji je ni bilo.

Popoldne je minilo v skelečih blodnjah. Vsak gib ji je povzročil neznanske bolečine in bili so trenutki, ko je bila že skoraj prepričana, da se bliža konec. Pravzaprav ji je bilo čisto vseeno. Kakšno življenje pa je imela doslej? V mislih je preletela čas, o katerem so ji pripovedovali drugi in kar se ga je sama spominjala. Oče in mati sta bila pred njenim rojstvom že devet let prijatelja. On je bil Jože z desnega brega Krke, ona Micka iz vinorodnih gričev na drugi strani reke. A tisti čudni čas na prepihu med obema svetovnima vojnama mladima zaljubljenca ni bil naklonjen. Zanesel je vsakega na svoj konec sveta. Ona je postala služkinja na Dunaju, on je iskal srečo v Južni Ameriki. Konec dvajsetih prejšnjega stoletja se je njuna mladost spet srečala v domačih krajih in ljubezen je vzplamtela do neba. Devet mesecev kasneje, ko se je Micka spet vrnila na svoj dom, da bi rodila Emo, je bil Jože spet v Argentini. Ker še nista bila poročena, se mlada družinica ni mogla združiti onkraj oceana. Da bi bilo formalnostim zadoščeno, se je Micka poročila z Jožetovim bratom in se potem

napotila za Jožetom na drugi konec sveta. Dete, ki mu je bilo takrat le nekaj mesecev, je ostalo v oskrbi pri svoji babici.

Kaj se je potem dogajalo v Južni Ameriki, je stvar, okoli katere se je dostikrat sukala domišljija osamljene deklice. Baje je mati še šest mesecev živela z Jožetom v Montevideu, potem pa je z njegovim prijateljem pobegnila v Buenos Aires. Skupaj z njo so menda izginili tudi Jožetovi prihranki. Po zakoniti poti naj bi on ne mogel več do njih, zato se je nekaj let pozneje vrnil v domači kraj. Tu je imel že kar nekaj posesti in je bil gmotno podprt. Tu je imel tudi hčerko Emo, staro le nekaj let. Do nje je imel roditeljsko pravico, ki jo je takoj po vrnitvi tudi uveljavil. Vzel jo je k sebi. Deklica je z njim preživela zgodnja leta otroštva. Bilo je to v novomeški okolici. Tam je imel oče tudi posestvo, ki jim je nudilo zavetje pred vojno vihro. A močnejše kot vojni bes, ki se dekletca ni dotaknil, je velikokrat občutila na sebi nerazumljivi očetov bes, zlasti zadnje čase, ko je njeno telesce preraščalo otroške krpice in zahtevalo polnejša, človeka vredna odela.

To v zvezi z lasmi pa je izbilo sodu dno. Ema se je

še nekaj časa premetavala po trdem ležišču, potem pa je iz kozarca, ki si ga je prej pripravila ob postelji, potegnila nekaj požirkov vode. Ostanek je zčila v roke in si z vodo osvežila še obraz in vrat. Zdaj je čutila, da se volja do življenja spet vrača, in misel, ki se ji je že kdaj prej za trenutek porodila v glavi, je zdaj dozorela v sklep: "Od tod moram!"

Zdaj je bilo vse lažje. Res da so bile mišice in kosti še razbolene, a zdelo se je, da z vsakim gibom bolečina kar odpada od njih. Pristavila je stol in z omare potegnila star kovček. Vanj je zložila svojo skromno garderobo in se zazrla skozi okno. Noč se je ravnokar spustila in za uresničitev sklepa je bilo še prezgodaj. Spet je sedla na posteljo. Nekajkrat je trznila in planila pokonci. Nato je le zagledala tisto svetlikanje na nebu, ki ga je tako željno in hkrati s tesnobo v srcu pričakovala. Ko se je prikradla na plano in se ustavila v bližnjem gozdičku, je bilo nebo že čisto sivo in na vzhodni strani rahlo rdečkasto obarvano. Hitro je s sebe strgala delovne cunje in jih skrila v grmovju, v bližnjem potočku se je umila, potem pa si nadela praznjo obleko in obutev. S sklonjeno glavo je potem hitro stekla med vaškimi hišami. Nenadoma ni bilo

več tako enostavno. Začela jo je peči vest in noge so postajale vse težje. Ko je prišla do razpotja, je zahlipala. Solze so ji napolnile oči in skozi je ugledala že ničkolikokrat videno razpelo. Tako veliko in strogo se ji je zdaj zazdelo. Ustavila se je, odložila kovček in se pokrižala. “Glej, Jezus! Od doma moram, če ne, me bodo ubili. Je prav, da grem?”

Solze so ji tekle po licu in zdelo se ji je, da ji je s trnjem kronana glava na razpelu pokimala. Opogumljena si je obrisala solze, stisnila kovček k sebi in nadaljevala. Za hip se ji je zazdelo, da jo spremlja radoveden sosedov pogled, a je samo zamahnila z roko in nadaljevala.

Pot jo je pripeljala do Rake. Od tam so jo dobri ljudje odpeljali s seboj v Zagreb, nato pa na Ptuj, kjer naj bi pomagala v njihovi trgovini. Preteklo je nekaj mesecev. Na svojo kalvarijo je v razigrani družbi vrstnic že skoraj pozabila. Potem pa je nekega dne pozvonilo pri vratih. Nič hudega sluteč jih je šla odpret. Na pragu je stal oče. Brez pozdrava je vstopil. “Ema, z mano boš šla domov,” je dejal. Ema je bila vsa omrtvičena od strahu. Očetu ni bila vajena ugovarjati.

“Počakajte, da bodo prišli domači. Pogovoriti se

moramo!” je dejala. “Nimamo se kaj pogovarjati. Mladoletna si in jaz odločam o teh stvareh. Če ne greš zdaj z mano, te bodo prignali miličniki. Obljubim pa ti, da te ne bom več tepel!” Oče je govoril mirno, brez čustvenih izpadov. Verjela mu je. Hitro je pograbila svoje stvari in brez slovesa odšla z njim.

Ko se je pred njenimi očmi spet razprlo domače polje, je bil hrbet dolge njive popolnoma bel. Ajda je cvetela. Oče je poslej res ni nikoli več udaril. Tako je Ema iz dekletca postala dekle.

Tone Jakše
ČAS, KO SO ŠE AJDO SEJALI

Izdelava e-knjige:
Milan Markelj

MiM
e-knjiga

Novo mesto
2014